

СТИЛЬ В ДИЗАЙНІ ЗОЛОТАРСЬКОЇ ОПРАВИ НАПРЕСТОЛЬНОЇ ЄВАНГЕЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОСТІ.

Харченко А.П., аспірант факультету мистецтвознавства і культурології

Київський державний інститут декоративно-ужиткового мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука

Анотація. В статті коротко описуються основні історичні стилі в мистецтві золотарської оправи Напрестольної Євангелії та показані необхідність і способи застосування їх формотворчої спадщини в творенні сучасної української стилістики в сакральному золотарстві.

Ключові слова: дизайнери-ювеліри, український стиль, церковна естетика, готичні оправи, бароко, стиль рококо, класицизм, сучасне мистецтво.

Харченко А. **Стиль в дизайне оклада Напрестольного Евангелия и перспективы современности.**

Аннотация. В статье кратко описаны основные исторические стили искусства оклада Напрестольного Евангелия и показаны необходимость и способы применения их формотворческого наследия в создании современной украинской стилистики в сакральном ювелирном искусстве.

Ключевые слова: дизайнеры-ювелиры, украинский стиль, церковная эстетика, готические оправы, барокко, стиль рококо, классицизм, современное искусство.

Kharchenko Andrian. **The style of the cover of Onaltar Gospel and the perspectives of modern times.**

Annotation. This article describes the main styles of the cover of Onaltar Gospel and shows the necessity to apply their form-creative heritage in creation of modern Ukrainian stylistics in sacred art.

Key words: jewelers-designers, ukrainian style, churchesthetics, gothic covers, baroque, rococoue style, classisism, modern art.

Проблема дослідження історичного розвитку стилістики та застосування її надбань в наш час постала вже досить давно, з моменту відновлення культурно-мистецького суверенітету України. Саме зараз, на початку третього тисячоліття, дизайнери-ювеліри мають унікальну можливість створити з поєднання історичних прийомів стилістичних тенденцій та новітніх технологічних і художніх досягнень новий унікальний та самобутній український стиль дизайн-оздоблення золотарської оправи Напрестольної Євангелії. Сьогодні відкриваються широкі обрії для розробки та створення цілої низки неукраїнських художніх стилів у ювелірному мистецтві. Та проблематична ситуація щодо вищевказаного мистецького поступу полягає в тому, що поки-що не існує структурованих навчальних програм та виробничих систем в галузі підготовки нових майстрів-дизайнерів стосовно їх стильової орієнтації. Проблеми, які виникають у галузі підготовки фахівців, перш за все зумовлені браком відомостей про деякі аспекти культурного розвитку дорадянської України [1, с.3].

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дана робота має прямий зв'язок з діяльністю такого наукового закладу, як Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука, де є кафедра

художньої обробки металу і провадяться теоретична і практична роботи з матеріалом та його мистецько-ужитковими якостями.

Сучасних досліджень та публікацій за проблематикою генези стилістики в золотарській оправі, окрім каталогу Юріної Л., не існує. Та й в цій роботі детального аналізу чинників творення та зміни стилістики золотарської оправі не проводиться, а дається лиш загальний аналіз стилістики пам'яток, що належать до запасників музею Національного заповідника Києво-Печерської лаври [2, с.5].

Метою роботи є спроба вказати на можливість формування нової стилістичної одиниці, в контексті українського та світового мистецтва, шляхом поєднання національних історичних традицій золотарства з вимогами і тенденціями сучасного мистецтва. Для цього в статті наведено приклади основних історичних принципів стилістики та композиційних рішень, згідно мистецьких особливостей епох та сакрального канону, як надісторичного чинника формоутворення.

Історично дизайн-оздоблення ужиткової золотарської оправі залежав від смаків замовника, але у випадку оправі Напрестольної Євангелії, книга мала бути незалежно від смаків і статків донатора річчю, що відповідає богословським канонам і вподобанням церковної естетики, і також повинна була мати значну грошову вартість [3, с.33]. Ці передумови створення оправ Напрестольних Євангелій не змінилися із плином історії і зберігаються і сьогодні. В золотарській оправі Євангелії виникає синтез світської стилістики мистецьких напрямків з правилами формоутворення сакрального мистецтва. Таке поєднання двох досить протилежних функцій одного мистецького явища і є причиною його феноменальності. Тому вивчення історії мистецтва золотарської оправі в Україні та її функціонального призначення дає змогу визначити основні чинники стилетворення та побудови композиційної тектоніки оправі, що, в свою чергу, є залежною від двох вказаних вище чинників.

Та тут є багато проблем, які можуть як завадити творенню нової національної стилістики, так і допомогти їй.

Взагалі, стилістично цілісних оправ збереглося не так багато, оскільки, у зв'язку з ужитковою функцією оправі, деякі елементи оправ зношувалися і їх замінювали. Також, часто самі Євангелії втрачали придатність до застосування і їхні оправі перевстановлювали на інші книги. Тому є багато книг, на яких оправі були спеціально зменшені за розмірами. Траплялося, що при переносі деякі деталі (застібки, дробниці) втрачалися і, таким чином, порушувалася цілісність оправ і, відповідно, їх стилістична єдність: багато деталей не вважали за потрібне (чи не могли) замінити точними копіями. Найшвидше зношувалися рухомі частини золотарської оправі – застібки та накладки корінців. Знайти стилістично відповідні до всієї оправі застібки найважче, бо саме вони отримували найбільші функціональні навантаження. Щодо фініфтевих живописних медальйонів, то, у зв'язку з їх крихкістю, інколи на одній оправі можна зустріти абсолютно різні за стилістикою та виконанням медальйони

[2, с. 15]. Деяка відмінність в трактуванні одного і того ж стилю в медальйонах зумовлювалась не тільки тим, що деякі медальйони замінювали, а й тим, що живописні елементи до однієї оправы могли виконувати кілька різних майстрів. Отже, навіть різна трактовка образів і сюжетів, зумовлена чисто людським фактором, могла внести деякий дисонанс у стилістичну єдність золотарської оправы. Та, як відомо, зараз еkleктика – це теж повноправний стиль мистецтва, і на базі таких несподіваних хаотичних поєднань стародавніх пам'яток може теж зародитись щось нове та креативне, в межах сакрального канону. Але все ж таки певні незмінні ознаки стилю в золотарській оправі можуть слугувати мистецькими зразками найвищого рівня та творчими орієнтирами. І саме ці ознаки є тим безцінним набутком досвіду естетичних вподобань минулих століть, на базі яких може будуватися мистецтво золотарської оправы сьогодні. Так, на прикладі багатой спадщини золотарських оправ київських золотарів можна відслідкувати характерні особливості розвитку стилів.

Всебічно відкрите для культурно-економічних впливів Сходу і Заходу географічне положення Києва призвело до своєрідного синтезу багатьох світових мистецьких стилів з суто національною стилістикою українського народного мистецтва. Оправы Напрестольних Євангелій, не дивлячись на те, що стилістику предметів церковного вжитку оберігає від змін світських мистецьких стилів канон православно-церковного мистецтва, не уникнули істотних стилістичних трансформацій свого зовнішнього вигляду.

За стилістичними особливостями художньої виразності золотарські оправы Києво-Печерської лаври XVII століття можна поділити на два типи – готичні та барокові [2, с. 11]. Далі слід коротко зазначити основні характерні риси стилів, що побутували на теренах тогочасної України. Так, наприклад, готичні оправы (дещо трансформовані в умовах України-Русі спадкоємці візантійських зразків) мають прості за формою п'ять основних клейм-накладок (середник та чотири наріжники) на чільній дошці та чотири жуковини і середник на спідній, з гравійованими або вилитими зображеннями (Іл. 1). Зображення оздоблені орнаментом – зубчаткою-хрестоквітом. Такий тип художнього оздоблення золотарської оправы наслідував візантійську традицію – лаконічну за зображувальними якостями та з майже повністю відсутнім декором. Саме ці риси книг київського виробництва роблять їх дещо схожими за стилем з московськими, і ця схожість говорить про посилений системний взаємовплив мистецького життя на теренах тогочасної Російської імперії, зокрема Києва і Москви.

Друга половина XVII – перша половина XVIII століття – це доба найвищого розвитку стилю бароко в усіх видах мистецтва. В Україні, зокрема, в декоративно-ужитковому мистецтві, цей стиль тривав найдовше.

Однією з основних концепцій творення ідей образів та їх форм у бароко є посилення світлотіневих ефектів, перебільшення пластичності та посилення виразності ліній та форм за рахунок збільшення кривизни їх обрисів. Також, характерними рисами бароко є масивність форм, контраст величин та ритмів, напруга ліній та об'ємів, динамічність композиції. Саме за рахунок

вищеперелічених засобів художньої виразності досягається неповторна барокова драматичність та емоційність у композиціях та зображеннях персонажів [4, с. 11]. Ці ознаки, поєднуючись між собою в готовному творі мистецтва, надають стилю бароко властивій йому надзвичайної пишності та помпезності художньої трансляції. Всі основні характеристики стилю були яскраво втілені в золотарській оправі. Декор золотарської оправы набуває надзвичайно яскравих форм. Вузькі готичні і ренесансні бордюрики рослинного орнаменту змінюють розкішні візерунки із стебел аканту, збагачені великими в'язками плодів та квітів (Іл.2). З'являються зображення фруктів у кошиках та роги достатку, які підтримують алегоричні фігури [2, с. 12]. Орнаментальні облямівки не підтримують форму накладок, а розміщуються на площині оправы довільно, надзвичайно пишно і пафосно, створюючи широку ажурну чи, досить виражену рельєфно, рамку навколо накладки, або заповнюють всю площину дошки (глухим багатоплановим рельєфом чи ажурною сіткою).

В сорокові роки XVIII століття в мистецтві Російської імперії і на території України, зокрема, починає розвиватись стиль рококо. В 1760 – 1780-і роки цей стиль набуває поширення. Для рококо характерні ускладнені форми, вигнуті, надламані лінії, асиметричні орнаменти зі стилізованими мушлями, примхливими та вишуканими завитками. Цей стиль також супроводжується високою майстерністю золотарів у вільному володінні пластикою рел'єфу, різноманітністю фактурної розробки художніх форм (Іл.3).

Поряд з рокайлевими оправами рококо, існують оправы змішаної стилістики орнаментики. Українські та російські майстри до кінця XVIII століття в рокайлевий орнамент вводять барокові елементи у вигляді в'язок плодів та пагонів аканту [2, с. 15].

В кінці XVIII століття на території Російської імперії на золотарів мав вплив класицизм. Його характерними ознаками було звернення до орнаментів, форм та образів античності. На оправках почали зустрічатися поєднання мотивів архітектури, чаш, ваз, кошиків з квітами з рамками в стилі рококо, або з легкими і тонкими рамками-гірляндами з листя та квітів, перев'язаних бантами. Орнаменти розміщуються симетрично та залишають великі простори вільного тла, яке, в свою чергу, є активною та невід'ємною частиною композиції.

Всі вищевказані стилістичні особливості сучасне мистецтво дизайну золотарської оправы зобов'язане враховувати та опрацьовувати. Сучасні художники-дизайнери мають враховувати, крім історичних факторів особливостей проектування композиції оправы Напрестольної Євангелії, ще й стилістику живописного і архітектурного оздоблення храму, для якого готується певний твір золотарського мистецтва. Також, у розробці золотарських оправ, поряд з усталеними богословськими символічними аспектами формотворення, мають застосовуватись і типові для сучасності закони дизайну. Саме зараз, в часи експериментування та творчого пошуку, митці можуть сміливо варіювати

чи змінювати вказані вище усталені закони, за умови дотримання сакрального змісту та символізму виробу [5, с.50]. Важливим чинником збагачення сучасного формоутворення є феномен часткової відмови радянського мистецтва від культурно-історичної спадщини українського сакрального мистецтва. Тому саме зараз має розпочатися активний період реконструкції та накопичення даних, що неодмінно стане базою для подальшого формотворення відтепер вже з національними ознаками.

Висновки. Оскільки, стилістика сьогодення є синтезуючим явищем, то всі історичні явища мистецтва проходять складний шлях еволюції, згідно уявлень та понять сучасного митця та споглядача мистецтва. Тому, в наш час Оправа Напрестольної Євангелії є прикладом можливості дивовижного поєднання традиційного і новаторського. Тепер в українському золотарському мистецтві має існувати синтез історичних стилістичних художньо-композиційних здобутків і передових ідей художників-дизайнерів ювелірних виробів та дизайнерів інших галузей мистецтва. Вивчення, переосмислення та застосування старих форм стилістики дає надзвичайно широкі мистецькі можливості для створення нового національного стилю.

Подальші дослідження дадуть змогу визначити та упорядкувати основні історичні канони сакрального символізму художньо-конструктивних елементів золотарської оправи, що, в свою чергу, дасть більш суттєве підґрунтя для дослідження композиційних варіантів.

Література:

1. Яковлев М.І. Композиція + геометрія.\К.2007.
2. Юріна Л. Напрестольні Євангелії XVII – XVIII століть у зібранні Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника: Каталог\Київ 2005.
3. Алексеев С.Зримая Истина\СПб. 2006.
- 4.Энциклопедия.Т.7.Искусство.Ч.2.Архитектура, изобразительное и декоративно-прикладное искусство XVII – XX вв\М. 2005.
5. Лесняк В. Графический дизайн (основі професії)\К. 2009.

Надійшла до редакції 4.04.2009